

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री वैद्यनाथ उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री दीपकराज जोशी
फैसला
०६९-CI-१२८८

मुद्दा: निर्णय बदर।

जिल्ला नवलपरासी रूपौलिया गा.वि.स. वडा नं.४ बस्ने इन्द्र कुमारी देवी } पुनरावेदक
चौधरीको अनुमति प्राप्त हरेन्द्रकुमार चौधरी .....१ } वादी

विरुद्ध

जिल्ला नवलपरासी रूपौलिया गा.वि.स. वडा नं.४ बस्ने नारायण प्रसाद } प्रत्यर्थी
थारू .....१ } प्रतिवादी

सुरु तहमा फैसला गर्ने: मा.जि.न्या. श्री शेखर चन्द्र अर्याल
नवलपरासी जिल्ला अदालत
पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: मा.न्या. श्री जगदीश शर्मा पौडेल
मा.न्या. श्री बलराम विष्ट
पुनरावेदन अदालत, बुटवल

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२(१)(क)(ख) बमोजिम पुनरावेदन अदालत बुटवलबाट मिति २०६८।२।१७ मा भएको फैसला दोहर्न्याई हेरी पाउँ भनी वादीका तर्फबाट यस अदालतमा निवेदन दर्ता भई यस अदालतको मिति २०७०।२।३१ को आदेशले निस्सा प्रदान भई पुनरावेदनमा परिणत भएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार रहेको छ:-

स्व. बुद्धिराम थारूको छोरा स्व. शङ्कर थारू हुन्। शङ्कर थारूको दुई श्रीमती मध्ये जेठी सोनियादेवी थारू र कान्छी सगुनी थारू हुन्। जेठी सोनियाबाट जन्मेका छोरा विपक्षी

नारायण प्रसाद थारू हुन्। कान्छी सगुनी थारूबाट जन्मेको एक मात्र छोरी इन्द्र कुमारी हुन्। इन्द्र कुमारीको २०४२ सालमा तेज नारायण थारूसँग विवाह भएको थियो। शङ्कर थारूको नाउँमा दर्ता रहेको जग्गा निज शङ्कर थारूको मृत्यु पश्चात् मिति २०५५।११।६ गतेको निर्णय अनुसार सगुनी थारू र नारायण प्रसाद थारूको नाउँमा संयुक्त दर्ता रहेको थियो। सगुनी थरुनीको मिति २०६३।९।१३ गते मृत्यु भए पश्चात् निज सगुनीको अपुताली हक इन्द्र कुमारीको हुने हो। सगुनी थरुनीको हकको जग्गा मेरो नाउँमा छुट्याई दिनुहोस् भनी विपक्षी नारायण थारूसँग आमा इन्द्र कुमारीले अनुरोध गर्दा आलटाल गरी नामसारी गरी दिन इन्कार गर्नु भयो। सोही चोट पीडाका कारण आमा इन्द्र कुमारी मिति २०६३।१२।४ देखि बेपत्ता भएको हुँदा आमा इन्द्र कुमारीको हकमा अनुमति लिई फिराद गर्न आएको छु। विपक्षी नारायण प्रसाद थारूले गा.वि.स. का कर्मचारी समेतलाई आफ्नो गफलतमा पारी स्व. सगुनी देवीको एक मात्र हकवाला नारायण प्रसाद थारू हुन् भनी जालसाजीपूर्ण तरिकाले गा.वि.स. बाट सरजमिन तथा सिफारिस समेत बनाई संयुक्त दर्तामा रहेको जग्गाहरू आफ्नो नाममा एकलौटी दर्ता गर्ने गरी मालपोत कार्यालयबाट मिति २०६५।५।२ गते जग्गा नामसारीको निर्णय गराएको हुँदा विपक्षी नारायण थारू र स्व. सगुनी देवी थरुनीका नाउँमा संयुक्त दर्ता रहेको जग्गा मध्ये सगुनी देवी थरुनीको हकको हद सम्म मिति २०६५।५।२ गतेको निर्णय बदर गरी पाउँ भन्नेसमेत अनुमति प्राप्त हरेन्द्रकुमार चौधरीको फिरादपत्र।

दा.खा. नामसारी सम्बन्धी कारवाहीको सिलसिलामा सिफारिस गर्ने क्रममा मिति २०६५।३।१ गते भएको सरजमिनमा यी वादीका बाबु तेज नारायण समेत रहे भएको हुँदा सोही बखत नै उक्त सरजमिनको विषयमा थाहा जानकारी रहेको थियो। विपक्षीको आमा इन्द्र कुमारी स्व. सगुनी थरुनीको विवाह भई सकेकी छोरी हुन्। बाबु शङ्कर थारूको मृत्युपछि निजका नाउँमा दर्ता रहेको जग्गा म नारायण प्रसाद थारू र सगुनी देवीका नाउँमा संयुक्त दर्ता भए पनि हामी बीच रितपूर्वकको अंशबण्डा भएको छैन। स्व. सगुनी देवीले अंशबण्डा गराई आफ्नो अंश हक नछुट्याई हामी एकासगोलमा रहेकै अवस्थामा मृत्यु भएको हो। निजको मृत्यु पश्चात् एका सगोलको हकवालाको हैसियतले सम्पत्तिको हक म प्रतिवादीको हुने भएको र विवाह भई सकेकी छोरी अपुतालीको महल अन्तर्गतको अपुताली

पाउने हकवाला समेत नभएको हुँदा मिति २०६५।५।२ गते भएको जग्गा नामसारी सम्बन्धी निर्णय सदर कायम गरी पाउँ भन्नेसमेत प्रतिउत्तरपत्र।

आमा सगुनीको नाउँमा संयुक्त दर्ता कायम रहेको कि.नं.२२६ समेतका जग्गा मिति २०६५।५।२ मा विपक्षले एकलौटी नामसारी गरी लिएकाले सगुनीको हक जति बदर गरी पाउँ भन्ने फिराद दाबी भएकोमा यी वादी प्रतिवादी बीच चलेको ६६-०६६-००१२२ को अपुताली हक कायम मुद्दामा वादी दाबी नपुग्ने ठहरी आजै यसै इजलासबाट फैसला भएकाले सोही आधार प्रमाणबाट प्रस्तुत मुद्दामा समेत निर्णय बदर गरी पाउँ भन्ने वादी दाबी नपुग्ने ठहर्छ भन्नेसमेत बेहोराको सुरु नवलपरासी जिल्ला अदालतको मिति २०६७।२।९ को फैसला।

लगाउको अपुताली मुद्दामा लिएका जिकिरका आधारमा मालपोत कार्यालय नवलपरासीबाट कानून विपरित मेरो अपुताली हकको जग्गा प्रतिवादीका नाममा नामसारी गर्ने गरी मिति २०६५।५।२ मा भएको निर्णय बदर नगरी वादी दाबी पुग्न नसक्ने गरी नवलपरासी जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।२।९ मा भएको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा उल्टी गरी पाउँ भनी वादीको पुनरावेदन अदालतमा पर्न गएको पुनरावेदनपत्र।

यसमा यसै लगाउको ००१३७ नं. को अपुताली हक कायम मुद्दामा प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश भएको र प्रस्तुत मुद्दा सो मुद्दासँग अन्तरप्रभावी भएकाले सोही आधारबाट यसमा पनि अ.वं.२०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालतको मिति २०६७।९।२१ को आदेश।

यसै लगाउको यीनै वादी र प्रतिवादी भएको ०६७-DP-०१३७ को अपुताली हक कायम, ००३८ को जालसाजी मुद्दा र मालपोत कार्यालयबाट प्राप्त भएको नामसारी सम्बन्धी मुद्दाको मिसिल साथै रहेको।

यीनै वादीका बाबु तेजनारायण थारू समेत भई नामसारी गरी दिन सहमति जनाएको बेहोरा मिसिल संलग्न सरजमिनबाट देखिने र वादी दाबीका जग्गाको अपुताली कायम गरी पाउँ भनी यीनै वादीले यीनै प्रतिवादी उपर गरेको दे.प.नं.०६७-DP-०१३७ को अपुताली हक कायम मुद्दामा वादी दाबीको जग्गामा सौतने छोराले अपुताली नपाउने भन्ने कानूनी

व्यवस्था नरहेबाट वादी दाबी नपुग्ने ठहराई भएको सुरु फैसला सदर हुने ठहराई आजै यसै इजलासबाट फैसला भएकोले सोही आधार र प्रमाणबाट प्रस्तुत मुद्दामा पनि वादी दाबी नपुग्ने ठहराई भएको सुरु नवलपरासी जिल्ला अदालतको मिति २०६७।२।९ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन भन्ने पुनरावेदन अदालत बुटवलबाट मिति २०६८।२।१७ मा भएको फैसला।

स्व. सगुनी थारू र नारायण थारूको संयुक्त नाममा दर्ता रहेको सम्पत्तिमा मृतक सगुनी थारूको अंशहक निहित रही रहेको हुँदा सगुनी थारूको मृत्यु हुँदैमा निजको सम्पूर्ण अंश हक समाप्त भएको मान्न मिल्दैन। इन्द्र कुमारी थारूको तर्फबाट नारायण थारूसँग अंश भाग माग गरिएको नभई मर्ने सगुनी थारूको भागको सम्पत्तिको अपुताली हक कायमको लागि दाबी परेको हो। अंश बण्डा नभएको भन्दै तर्कहिन अर्थ गरी दाबी तथा साक्षी सबुद प्रमाणलाई मूल्याङ्कन नगरी भएको फैसला मुलुकी ऐन, अ.व.१८४क, १८५, प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ५४ प्रतिकूल हुँदा मुद्दा दोहोर्न्याई हेरी पाऊँ भन्ने पुनरावेदक वादीको यस अदालतमा परेको निवेदनपत्र।

यसमा लगाउको दो.मि.नं. ०६८-RI-११७९ को अपुताली हक कायम मुद्दामा दोहोर्न्याउने निस्सा प्रदान भएको सन्दर्भमा प्रस्तुत निवेदनसमेत उक्त मुद्दासँग अन्तर प्रभावी समेत रहेको देखिँदा प्रस्तुत निवेदनमा समेत न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२(१) को खण्ड (क) र (ख) अनुसार मुद्दा दोहोर्न्याई हेर्ने निस्सा प्रदान गरी दिएको छ। प्रस्तुत निवेदनलाई पुनरावेदनको लगतमा दर्ता गरी विपक्षीहरू समेत झिकाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि लगाउका मुद्दाहरू समेत साथै राखी नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।२।३१ को आदेश।

नियमबमोजिम आजको दैनिक पेशी सूचीमा चढी पेश भएको प्रस्तुत पुनरावेदन र लगाउमा पेश भएका अपुताली हक कायम र जालसाज मुद्दाहरू समेत अध्ययन गरी पुनरावेदक वादीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री मिथिलेश कुमार सिंहले वादी इन्द्र कुमारी देवी चौधरीको आमा स्व. सगुनी देवी र प्रतिवादी नारायणप्रसाद थारू एकाउदरका आमा छोरा नभई सौतेनी आमा छोरा नाताका हुन्। अपुतालीको २ नं. अनुसार मर्नेको एकाउदरको छोरा र अविवाहित छोरी नभएमा विवाहित छोरीले अपुताली पाउने कानूनी व्यवस्था छ। स्व. सगुनी देवी र प्रतिवादी नारायणप्रसाद थारूका संयुक्त नाम

दर्ताका वादी दाबीका जग्गाहरूको वादीको आधा अपुताली हक वादीलाई थाहा जानकारी नदिई एकलौटी रूपमा प्रतिवादीका नाममा नामसारी गर्ने गरेको मालपोत कार्यालय नवलपरासीको मिति २०६५।५।२ को निर्णय त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर गरी पाउँ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो।

मेरो आमा स्व. सगुनी देवी समेतको संयुक्त नाममा दर्ता रहेका जग्गामा रहेको मेरो अपुताली हकपनि प्रतिवादीले नामसारी गरी लिई आमाको हक प्राप्त गर्न पाउने अधिकारबाट मलाई बञ्चित गरेको हुँदा मालपोत कार्यालय नवलपरासीको मिति २०६५।५।२ को नामसारी निर्णय बदर गरी पाउँ भनी वादीले फिरादमा दाबी लिएको पाइन्छ। सगुनी देवीको मृत्यु पश्चात् निजको अंश हक समाप्त भएको र वादी विवाहित छोरी भई अपुताली पाउने हकवाला समेत नरहेको समेतबाट मेरा नाममा जग्गा नामसारी गर्ने गरेको मालपोत कार्यालय नवलपरासीको निर्णय कानून सम्मत हुँदा बदर हुनुपर्ने होइन भनी प्रतिवादीले प्रतिउत्तरमा जिकिर लिएको देखिन्छ। वादी दाबी अनुरूप नामसारी निर्णय बदर नहुने गरी नवलपरासी जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला पुनरावेदन अदालत समेतबाट सदर भए उपर प्रतिवादीसँग अंशको दाबी नगरी मृतक आमाको सबै भन्दा नजिकको हकवालाको नाताले अपुताली हक माग गरे तर्फ विचारै नगरी कानूनी त्रुटिपूर्ण तरिकाले गरिएको नामसारी निर्णय बदर नगरेको सुरु एवं पुनरावेदन अदालतको फैसला दोहोर्‍याई हेरी पाउँ भनी वादीको निवेदन परेकोमा यस अदालतबाट निस्सा प्रदान भई निर्णयार्थ पेश भएको पाइयो।

यसमा निर्णयतर्फ विचार गर्दा वादी इन्द्र कुमारी देवी चौधरीको आमा स्व. सगुनी देवी र प्रतिवादी नारायण प्रसाद थारू बीच सौतेनी आमा छोराको नाता रहेको देखियो। सगुनी थरूनी र प्रतिवादी नारायणप्रसाद थारूका संयुक्त नाममा दर्ता रहेका दाबीका नवलपरासी रूपैलिया गा.वि.स. वडा नं.४क कि.नं.२८, ४२ ऐ. ४ख कि.नं.३०, ७७, ३४९, ५४९, ९५२, २३६ ऐ. ४ग १, ४३, ४८ र ६७७ समेतका जग्गाहरू सगुनी थरूनीको मृत्यु पश्चात् प्रतिवादी नारायणप्रसादले मालपोत कार्यालय नवलपरासीबाट मिति २०६५।५।२ मा सगुनी थरूनीको नजीकको हकवाला भनी आफ्नो नाममा एकलौटी नामसारी गराएको पाइन्छ। स्व. सगुनी देवीको अपुताली खाने एकमात्र नजिकको छोरी म हुँदा हुँदै प्रतिवादीले नामसारी गरी लिएको निर्णय मिलेन भनी वादीले जिकिर लिएको देखिन्छ। लगाउको अपुताली हक कायम मुद्दाको पुनरावेदन संलग्न संयुक्त नामसारी

निर्णयको प्रतिलिपि अध्ययन गर्दा मूल पूरुष शङ्कर थारूको हक खाने व्यक्ति सगुनी देवी र प्रतिवादी नारायणप्रसाद थारू मात्र रहेको भनी मिति २०५५।११।६ मा दुवै जनाको संयुक्त नाममा जग्गा नामसारी भएको देखिन्छ। अपुताली हक अपुतालीको २ नं अनुसार सृजित हक हो र यस्तो हक उक्त नं. मा भएको हकवाला क्रमअनुसार यो यसले प्राप्त गर्ने नगर्ने भनी निर्णय गर्नु पर्ने हुन्छ। अंश हक सगोलका अंशियारहरूलाई प्राप्त हुने हक भएकाले मुलुकी ऐन, अंश बण्डाको १ नं अनुसारका अंशियारहरूमा जीयजीयको अंश लाग्ने नलाग्ने भनी अदालतले फैसला निर्णय गर्नु पर्ने हुन्छ। कानूनले अपुताली हक खाने हकवाला र अंश पाउने सगोलका अंशियारमा भिन्न भिन्न कानूनी व्यवस्था गरेको हुँदा अंशियार नरहेको व्यक्तिले अपुताली हक प्राप्त गर्न सक्दैन भन्न मिल्दैन। संयुक्त नामसारी दर्ताको सम्पत्तिमा दर्तावालाहरूको बराबर हक हुन्छ। यस्तो सम्पत्तिमा दर्तावाला व्यक्तिहरूको आधा आधा हक स्वतः सृजना हुने हुँदा अंश छुट्याई रहनुपर्ने बाध्यात्मक अवस्था पर्दैन। संयुक्त दर्तावाला मध्ये कसैको मृत्यु भए संयुक्त रूपमा दर्ता रहेकै कारण मर्नेको हक जीवित दर्तावालामा स्वतः जान, सर्न सक्दैन। मृत्यु भएको अवस्थामा मर्नेको हकको सम्पत्ति कसलाई अपुताली पर्ने हो भन्ने विषयमा मुलुकी ऐन, अपुतालीको २ नं. को कानूनी व्यवस्था र व्याख्या विश्लेषणबाट नै निरूपण गर्नु पर्ने हुन्छ।

यसै लगाउको यीनै पक्ष विपक्ष बीच चलेको ०६९-CI-१२८७ को अपुताली हक कायम मुद्दामा मृतक सगुनी थारूको अपुताली वादी इन्द्र कुमारी देवी चौधरीले पाउने भनी आजै यसै इजलासबाट फैसला समेत भएको हुँदा उक्त मुद्दाको अन्तर प्रभावी प्रस्तुत मुद्दामा पनि सो अपुताली हक कायम मुद्दामा उल्लिखित आधार र कारण समेतका आधारमा मालपोत कार्यालय नवलपरासीको मिति २०६५।५।२ को नामसारी निर्णय बदर नगरी यथावत् राखेको सुरु नवलपरासी जिल्ला अदालत एवं पुनरावेदन अदालत बुटवलको फैसला त्रुटिपूर्ण रहेको देखियो।

तसर्थ, माथि उल्लिखित आधार र कारणबाट वादी दाबी नपुग्ने गरी नवलपरासी जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला सदर हुने ठहर्‍याई पुनरावेदन अदालत बुटवलबाट मिति २०६८।२।१७ मा भएको फैसला उल्टी भई वादी दाबीका जग्गाहरूबाट वादीको आमा स्व. सगुनी देवी थारूको हक जति आधा जग्गाको हद सम्म मालपोत कार्यालय नवलपरासीको मिति २०६५।५।२ को नामसारी निर्णय समेत बदर हुने ठहर्‍छ। अरू तपसिल बमोजिम गर्नु।

तपसिल

माथि ठहर खण्डमा लेखिए बमोजिम पुनरावेदन अदालत बुटवलको मिति २०६८।२।१७ को फैसला उल्टी भई मिति २०६५।५।२ को मालपोत कार्यालय नवलपरासीको नामसारी निर्णयबाट प्रतिवादीका नाममा नामसारी भएका वादी दाबीको जग्गा मध्ये आधा जग्गाको हदसम्म नामसारी निर्णय बदर हुने ठहरेको र यसै लगाउको ०६९-CI- १२८७ को अपुताली हक कायम मुद्दाबाट वादीले आफ्नो भाग जति छुट्याई नामसारी दर्ता गराई लिन पाउने नै हुँदा प्रस्तुत मुद्दाबाट केही गरी रहनु परेन १

मिति २०६५।५।२ को नामसारी निर्णयमा उल्लिखित सम्पूर्ण जग्गा मध्येबाट वादीको हक जति आधा जग्गाको हदसम्म नामसारी निर्णय बदर भएको बेहोरा मालपोत कार्यालय नवलपरासीमा लेखी पठाई दिनु भनी सुरु नवलपरासी जिल्ला अदालतमा लेखी पठाई दिनु-१

सुरु एवं पुनरावेदन अदालतको फैसला उल्टी हुने ठहर भएकोले वादीले फिराद गर्दा राखेको कोर्ट फि रु. १००।—पुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन गर्दा राखेको कोर्ट फि रु. १५ र यस अदालतबाट निस्सा प्राप्त गरेपछि दाखिल गरेको कोर्ट फी रु १००।— समेत जम्मा रु २१५।- भराई पाउँ भनी प्रतिवादीको यसै सरहदको जेथा देखाई कानूनका म्याद भित्र वादीले दरखास्त दिए केही दस्तुर नलिई भराई दिनु भनी सुरु नवलपरासी जिल्ला अदालतमा लेखी पठाउनु १

दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु १

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृतः कपिलमणि गौताम

कम्प्युटर टाइप गर्नेः अभिषेक कुमार राय

इति संवत् २०७२ साल चैत्र २३ गते रोज ३ शुभम् ..... ।